

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ ТЕХНІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ УКРАЇНИ
«КИЇВСЬКИЙ ПОЛІТЕХНІЧНИЙ ІНСТИТУТ ім. І. Сікорського»
Факультет соціології і права**

ЗАТВЕРДЖУЮ
Декан факультету
соціології і права

_____ А.А. Мельниченко

«__» _____ 20 __ р.

«Історія держави і права України»

**ПРОГРАМА
навчальної дисципліни**

підготовки *бакалавра*
спеціальності *081 «Право»*

Ухвалено методичною комісією
факультету соціології і права
Протокол від «__» _____ 20 __ р. № ____
Голова методичної комісії

_____

(підпис)

_____

(прізвище та ініціали)

«__» _____ 20 __ р.

Київ – 2019

РОЗРОБНИК ПРОГРАМИ:

Доцент кафедри публічного права, к.і.н., доцент

Тараненко Микола Григорович

_____

(підпис)

Програму затверджено на засіданні кафедри публічного права

Протокол від «__» червня 2019 р. № __

Завідувач кафедри

_____ Чепульченко Т.О.
(підпис) (прізвище та ініціали)

« __ » _____ 20 __ р.

Вступ

Програму навчальної дисципліни «Історія держави і права України» складено відповідно до освітньо-професійної підготовки «бакалавр» напрямку (спеціальності) 081 «Право».

Навчальна дисципліна належить до циклу професійної та практичної підготовки.

Предметом навчальної дисципліни є: місце та значення курсу в системі суспільних наук, зв'язок з галузями правознавства; принципи та методи пізнання історико-правових явищ; основні документальні джерела, навчальні та наукові проблеми "Історія держави і права України": виникнення Давньоруської держави; утворення Галицько-Волинської держави; українські землі під владою Литви та Польщі; органи влади та управління Запорозької Січі; виникнення і розвиток Української козацької держави; обмеження суверенітету Української держави після її переходу під протекторат російського царя (друга половина XVII - кінець XVIII ст.); суспільно-політичний лад і право на території України у XIX - на початку XX ст.; зміни в державному апараті і праві в період Першої світової війни; суспільно-політичний лад і право на західноукраїнських землях у період їх перебування в складі Австрійської та Австро-Угорської імперій (XIX -початок XX ст.); суспільно-політичний лад і право України після перемоги Лютневої демократичної революції в Росії (лютий-жовтень 1917 р.); суспільно-політичний лад і право у період відродження Української національної держави (листопад 1917-1920 рр.); Західноукраїнська Народна Республіка (ЗУНР); держава і право України в умовах нової економічної політики (1921-1927 рр.); державний устрій та право України в умовах становлення панування сталінського тоталітарного-репресивного режиму (1928-1941 рр.); державне будівництво і право на західноукраїнських землях в 20-30-х рр.; держава і право України в роки Великої

Вітчизняної війни (1941-1945 рр.); держава і право України у перші повоєнні роки та у період десталінізації (1945 - перша половина 1960-х рр.); держава і право України в період неототалітарного режиму та у період перебудови (середина 1960-х -1991 рр.); держава і право в умовах незалежності України.

В основу навчального процесу покладена концепція історичного розвитку української державності і права, яка умовно поділена на чотири логічно пов'язані частини – модулі.

Перший присвячений проблемам зародження і становлення держави і права на українських землях за часів перших неслов'янських державних утворень, держави східних слов'ян – Київської Русі та її наступниці – Галицько-Волинської держави.

Другий – етапу формування і розвитку Українсько козацької держави – Гетьманщині.

Третій – складній еволюції української державності і права на початку ХХ ст. (УНР, Українська держава гетьмана Павла Скоропадського, УНР за часів Директорії, ЗУНР).

Четвертий охоплює розвиток Української держави і права зарадянських часів та в умовах незалежності України.

Міждисциплінарні зв'язки: навчальна дисципліна «Історія держави і права України» вивчається паралельно з предметами «Теорія держави і права» «Історія держави і права зарубіжних країн», «Римське право», «Судові та правоохоронні органи», вона є необхідною передумовою подальшого засвоєння галузевих, спеціальних прикладних юридичних дисциплін.

1. Мета і завдання навчальної дисципліни

1.1 Мета кредитного модуля «Історія держави і права України» полягає у вивченні історії виникнення, становлення, розвитку різноманітних типів і форм держави і права, а також державно-правових інститутів і суспільно-політичних

систем, що функціонували і функціонують на території України, в їх історичній конкретності та хронологічній послідовності.

1.2. Основні завдання кредитного модуля.

Згідно з вимогами програми навчальної дисципліни студенти після засвоєння кредитного модуля мають продемонструвати такі результати навчання:

знання: засвоєння концепції історичного розвитку української державності і права, яка умовно поділена на чотири логічно пов'язані частини. Перша присвячена проблемам зародження і становлення держави і права на українських землях за часів перших неслов'янських державних утворень, держави східних слов'ян – Київської Русі та її наступниці – Галицько-Волинської держави. Друга – етапу формування і розвитку Українсько козацької держави – Гетьманщині. Третя – складній еволюції української державності і права на початку ХХ ст. (УНР, Українська держава гетьмана Павла Скоропадського, УНР за часів Директорії, ЗУНР). Четверта охоплює розвиток Української держави і права зарадянських часів та в умовах незалежності України..

уміння: об'єктивно розглядати і аналізувати явища державно-правового життя, як у минулому, так і в умовах сучасності; використовувати історичний досвід українського державотворення і права у практичному будівництві незалежної, демократичної, правової, соціальної держави - України; вміти аналізувати правові акти та інші документи за допомогою різних наукових методів, і перш за все, спираючись на принцип історизму; самостійно вивчати й оцінювати раніш замовчувані та спотворені процеси, факти, відтворювати історичну об'єктивність та справедливість; засвоювати характерні риси й особливості політичної, державної організації та правової системи суспільства в той чи інший період; розуміти, якою були на різних етапах історичного розвитку політична система суспільства та її елементи, форма державної організації,

органи влади та управління, центральне і місцеве управління, система правоохоронних органів; на основі засвоєних історико-правових знань самостійно робити правильні висновки та передбачення у сфері суспільно-політичного життя сучасної України; застосовувати набуті знання з курсу історії держави і права України для вирішення практичних професійних завдань.

досвід: підготовка до вивчення загально професійних та спеціальних юридичних дисциплін; формування основ професійного праворозуміння і правової культури майбутніх юристів на основі історико-правового аналізу різних етапів українського державотворення та розвитку права.

2. Структура навчальної дисципліни

На вивчення навчальної дисципліни відводиться 252 години/ 7 кредитів ECTS.

Навчальна дисципліна містить 4 кредитні модулі:

1. Зародження і становлення держави і права на українських землях за часів перших несловянських державних утворень, держави східних словян – Київської Русі та її наступниці – Галицько-Волинської держави.

2. Формування і розвиток Українсько козацької держави – Гетьманщини.

3. Еволюція української державності і права на початку ХХ ст. (УНР, Українська держава гетьмана Павла Скоропадського, УНР за часів Директорії, ЗУНР).

4. Розвиток Української держави і права зарадянських часів та в умовах незалежності України.

5. Реферат

6. Домашня курсова робота

Рекомендований розподіл навчального часу

Форма навчання	Кредитні модулі	Всього		Розподіл навчального часу за видами занять					Семестрова атестація
		кредитів	Годин	лекції	Практичні заняття	СРС	реферати	ДКР	
Денна	1	4	120	36	36	48	1		екзамен
Заочна	1	4	120	16	2	116	1		екзаман

3. Зміст навчальної дисципліни

Тема 1. Предмет, метод і завдання курсу. Періодизація курсу «Історія держави та права України».

Поняття предмету, методів дослідження та завдань курсу «Історія держави і права України». Місце та значення історії держави і права України в системі суспільних, зокрема юридичних наук, її зв'язок з теорією держави і права та іншими галузями правознавства. Періодизація історії держави і права України. Основні навчальні та наукові джерела історії держави і права України.

Тема 2. Перші державні утворення на території України.

Розклад первіснообщинного чаду і родоплемінної організації суспільства, загальні закономірності становлення класового суспільства на території України. Виникнення і розвиток Скіфської рабовласницької держави (VII ст. до н.е. - III ст. н.е.) та суспільно-політичний устрій. Грецька колонізація Причорномор'я. Античні міста-держави: Ольвія, Херсонес Пантікапей, Тира та інші. Виникнення і розвиток Боспорського царства (VII ст. до н.е. - VI ст. н.е.), його суспільно-політичний лад. Монархія та республіка - політичні форми перших рабовласницьких держав на території України. Джерела та основні риси рабовласницького права. Історичне значення рабовласницьких держав Північного Причорномор'я для процесу виникнення державності і права у східних слов'ян.

Тема 3. Держава і право Київської Русі у період зародження і становлення феодальних відносин (VI – IX ст.)

Східні СЛОВ'ЯНИ, їх розселення на території України. Родоплемінна організація суспільства та її розклад: патріархальне рабство, зародження і формування феодальних відносин, територіальні общини. Племена, союзи племен, антські князівства: Межамира, Меджака, Божа, Кия та інші

племенні княжіння VII-VIII ст. Поєднання союзів слов'янських племен (поляни, древляни, полочани, дреговичі, сіверяни) під назвою «Руська земля» - більш сильніше державне об'єднання, безпосередній попередник України-Русі. Виникнення давньоруської держави з центром у Києві. Формування території, суспільний лад. Правові форми ранньофеодальних відносин. Формування феодального землеволодіння. Основні риси давньоруського права. Поняття і види злочинів. Мета і система покарань. Судочинство. Основні види судових дій і види доказів.

Тема 4. Держава і право Русі в період феодальної роздробленості (XII- XIV ст.)

Державно-правові ознаки феодальної роздробленості. Зростання економічного та політичного значення місцевих феодальних центрів. Розпад Київської Русі на окремі феодальні князівства. Київське та Володимирське князівства, особливості їх політичного розвитку. Давньоруська держава цього періоду як своєрідна феодальна федерація. Зростання феодального адміністративного апарату. Захоплення литовськими князями Східної Волині, Поділля, Київщини та Чернігово-Сіверщини. Захоплення польськими феодалами Галицької землі. Закарпаття під владою угорських феодалів. Пам'ятки державності та права південно-руських князівств, правові звичаї, Руська Правда, княжі грамоти, міжкнязівські угоди, польсько-литовське законодавство. Загальна характеристика суспільно-політичного устрою і права князівств в період феодальної роздробленості. Галицько-Волинська земля - центр об'єднання земель Південно-Західної Русі. Суспільно-політичний та правовий устрій Галицько-Волинської держави як спадкоємиці Київської Русі. Особливості її державно-правового розвитку.

Тема 5. Українські землі під владою Литви та Польщі (кінець XIV – перша половина XVII ст.)

Приєднання українських земель до Великого князівства Литовського і королівства Польського та зміна їх політико-правового становища. Кревська унія 1385 р., Віденська угода 1401 р., Люблінська унія 1569 р. та утворення єдиної держави - Речі Посполитої та її політичне значення для українських земель. Наслідки Берестейської церковної унії 1596 р. Початок правового оформлення кріпацтва, встановлення панщини, втрата громадянських прав, заборона відходити від пана, збільшення строку розшуку і повернення феодалам тих селян, що повтікали. Джерела права. Основні риси права. Руська Правда. Пам'ятки магдебурзького права. Виникнення українського козацтва. Запорозька Січ, її військовий і територіальний поділ, політико-правова організація і роль в історії України.

Тема 6. Формування Української національної держави та її розвиток в період Національно-визвольної війни 1648-1676 рр.

Соціально-економічне і політичне становище України напередодні повстання 1648 р. Причини, антикріпосницький і національно-визвольний характер народної війни. Державна програма Б. Хмельницького. Зборовська 1649 р., Білоцерківська 1651 р. угоди Б. Хмельницького із Річчю Посполитою. Формування української феодальної держави, її політична форма. Початок дипломатичних зв'язків Б. Хмельницького з Московською державою. Юридична природа і зміст рішень Земського собору 1653 р. та Переяславської ради від 8 січня 1654 р. Правовий статус України в складі Росії згідно з Березневими статтями 1654 р. та царськими жалуваними грамотами від 27 березня та 12 квітня 1654 р. Джерела та розвиток феодального права в Україні після національно-визвольної війни.

Тема 7. Суспільно-політичний устрій і право України в період наступу російського царизму на її права та вольності (друга половина XVII-XVIII ст.).

Соціально-економічний розвиток та політичне становище українських земель у складі Росії, Речі Посполитої і під владою татаро-турецьких та угорських феодалів. Період «Руїни» на Україні та його наслідки. Андрусівське перемир'я 1667 р., Вічний мир 1686 р. з Річчю Посполитою, Константинопольський мирний договір з Туреччиною 1710 р. і поділ України на Правобережну і Лівобережну. Три поділи Речі Посполитої та входження Правобережної України та Західної Волині до складу Російської держави. Визволення Північного о Причорномор'я та Криму з-під влади Туреччини і приєднання їх до Росії. КОНСТИТУЦІЯ Пилипа Орлика 1710 р. Адміністративно-політичне становище України-Гетьманщини у складі Росії. Гетьманські статті: Переяславські Ю. Хмельницького 1659 р., Батуринські 1663 р. та Московські 1665 р. І Брюховецького. Обмеження автономії України і посилення колонізаторської політики російського царизму. Остаточне скасування гетьманської влади у 1764 р. Встановлення посади генерал-губернатора і відновлення Другої Малоросійської колегії (1764-1786 рр.) Принципи розвитку кримінального права. Види злочинів і система покарань.

Тема 8. Суспільно-політичний устрій і право України після ліквідації української державності (перша половина XIX ст.)

Поділ на губернії: на Лівобережжі - Полтавська, Слобідсько-Українська (з 1835 р. - Харківська) і Чернігівська, на Правобережжі - Волинська, Київська і Подільська, на півдні - Катеринославська, Таврійська і Херсонська. Декабристський рух в Україні. Україна в Конституції М. Муравйова та "Руській Правді" П. Пестеля. Скасування магдебурзького права. Судова система. Литовський статут видання 1811 р. Відміна дії норм магдебурзького права та Литовського статуту і поширення в 1840-1842 рр. на Україну загальноімперського цивільного та кримінального законодавства. Специфіка застосування загальноімперського законодавства на Україні. Основні риси цивільного, сімейно-шлюбного, спадкового, кримінального, процесуального права. Становище західноукраїнських земель в складі Австрії. Революція 1848 р. Головна Руська Рада. Конституції австрії 1848 та 1849 рр.

Тема 9 Суспільно політичний лад і право України в другій половини XIX століття

Передумови буржуазних реформ 60-70-х років в Росії та особливості їх проведення в Україні. Валуєвський циркуляр 1863 р. Ємський акт 1876 р. Специфіка реалізації реформи в Правобережній Україні. Порядок проведення селянської реформи 1861 р в Україні та її антинародний характер. Державний лад та буржуазне реформаторство 60-70-х рр. Судова реформа 1864 р. та її особливості проведення в Україні. Судові статuti від 20 листопада 1864 р. Проголошення демократичних принципів судоустрою.

Загарбання західноукраїнських земель Австрією. Австро-Угорська угода 1867 р. та утворення Австро-Угорської імперії. Крайові конституції для Галичини і Буковини 1850 р. Австрійська конституція 1867 р. Угорська конституція 1848 р. Цивільний кодекс Австрії 1811 р. Торговий кодекс 1863 р. Цивільно-процесуальний кодекс 1761 і 1825 рр., Кримінальний кодекс 1787, 1803 і 1852 рр. Кримінально-процесуальний кодекс 1768, 1853 і 1873 рр.

Тема 10. Суспільно-політичний лад і право України на початку XX ст..

Загальна характеристика переходу Росії до монополістичної стадії капіталізму. Державно-почітнична криза 1904-1905 рр. Розподіл суспільних сил на три головні політичні табори: урядовий, буржуазно-ліберальний та революційно-демократичний. Політико-правове становище Правобережної, Лівобережної та Південної України в складі самодержавної Російської імперії. Правові основи столипінської аграрної реформи 1906-1910 рр. та напрямки і особливості її проведення в Україні. Суспільно-політичні течії в Україні та створення українських політичних партій. Основний зміст царських маніфестів від 6 серпня та 17 жовтня 1905 р. Перша світова війна. Ставлення до війни основних українських політичних організацій.

Тема 11. Суспільно-політичний лад і право України після перемоги Російської людневої демократичної революції 1917 року

Державно-політична криза 1916-1917 рр. Повалення самодержавства. Створення нових органів влади. Петроградська Рада робітничих і солдатських депутатів. Тимчасовий уряд на чолі з князем Львовим. Створення автономій та незалежних держав на території колишньої Російської імперії. Утворення Тимчасового уряду та його програмна декларація від 3 березня 1917 р. Боротьба за національно - державне відродження України. Утворення Центральної Ради на чолі з М. Грушевським та еволюція її юридичного статусу. Українізація в існуючій системі місцевого самоврядування і утворення губернських, повітових та міських "українських рад". Перший універсал Центральної Ради від 10 (23) червня 1917 р. Другий універсал Центральної Ради 3 (16) липня 1917р. Проект Конституції Росії. Перші законодавчі акти Центральної Ради.

Тема 12. Українська національна державність (1917 – 1920 рр.)

Ліквідація влади Тимчасового уряду та встановлення більшовицької влади у Петрограді. Проголошення Центральної Ради найвищим органом революційної демократії в Україні і поповнення складу Генерального Секретаріату, поширення його компетенції на всю територію України. Третій універсал Центральної Ради від 7 (20) листопада 1917 р. і проголошення Української Народної Республіки як частини демократичної федеративної Росії. Організація центральної та місцевої влади. Брестський мирний договір між Україною, Німеччиною і Австро-Угорщиною. ІV універсал Центральної Ради від 9 (22) січня 1918 р. Проголошення самостійності і незалежності УНР. Переворот П.Скоропадського 29 квітня 1918 р. і його правове закріплення. Проголошення П. Скоропадського гетьманом Української держави. Загальна характеристика режиму П. Скоропадського. Внутрішня і зовнішня політика гетьмана. Організація козацтва як окремого стану населення і резерву війська. Створення Директорії як тимчасового революційно-державного органу, її склад, політико-правова платформа. Декларація Директорії від 26 грудня 1918 р. Відновлення назви держави - УНР та її законів. Акт злуки УНР та ЗУНР, його правове оформлення та юридичні наслідки. Наступ більшовиків на Україну. Оголошення війни радянській Росії.

Тема 13 Утворення Української радянської республіки. Держава і право УСРР в роки воєнного комунізму.

Проголошення 12 (25) грудня 1917 р. України Республікою Рад. Обрання Центрального Виконавчого Комітету Рад України. Утворення ЦВК Рад України, радянського уряду - Народного Секретаріату (грудень 1917 р). Місцеві Ради. Передача 18 квітня 1918 р. повноважень вищого органу державної влади Радянської України Повстанському бюро ("Дев'ятка"). Створення КП(б)У. Створення Центрального військово-революційного комітету (ЦВРК). Постанова Народного Секретаріату Радянської України від 4 січня 1918 р "Про введення Народного суду".

Тема 14 . Держава і право України в умовах нової економічної політики (1921 – 1927 рр.)

Перехід від війни до миру і впровадження нової економічної політики її законодавче оформлення. Передумови утворення СРСР. 1 Всесоюзний з'їзд Рад. Декларація і договір про утворення СРСР (грудень 1922 р). Український проект Союзного договору (травень 1923 р). Зміни політичної системи. Оформлення диктатури РКП (б). Державно-правове положення України за Конституцією СРСР 1924 р. Нова Конституція республіки 1929 р. Формування адміністративно-командної системи управління. Утворення у складі Радянської України Молдавської автономної республіки. Репресії 1920-х рр. Боротьба Радянської держави з церквою.

Тема 15. Державний устрій та право України в умовах тоталітарно-репресивного режиму (1927 – 1941 рр.)

Деформація політичної та державної системи. Культ особи Й. Сталіна. Режим одноособової влади. Примусова колективізація сільських господарств. Голодомор в Україні 1932-33 р. Приєднання Західної України і Північної Буковини до складу України, державне будівництво на цих землях. Проголошення незалежності Карпатської України (березень 1939 р.). Перебудова державного апарату УРСР на основі Конституції УРСР 1937 р.

Тема 16. Держава і право України в роки Великої Вітчизняної війни (1941-1945 рр.)

Напад фашистської Німеччини та Радянський Союз. Нацистський окупаційний режим та рух опору в Україні. Перебудова державного апарату УРСР на воєнний лад. Діяльність місцевих органів державної влади і управління в період війни. Правовий режим воєнного стану і стану облоги. Реорганізація органів суду і прокуратури в зв'язку з введенням воєнного стану. Визволення України від нацистських загарбників. Відновлення органів Радянської влади в Україні. Утворення нових наркоматів, комітетів та управлінь. Відновлення місцевого державного апарату. Правові аспекти діяльності ОУН-УПА. Звільнення Закарпаття від німецько-угорських загарбників та юридичне оформлення його входження до складу України. Українська РСР - член-засновник ООН.

Тема 17. Держава і право України у перші повоєнні роки (1945 - середина 1950-х рр.)

Україна після Другої світової війни. Розширення міжнародних зв'язків УРСР. Відбудова народного господарства. Активізація суспільного життя України. Пovoєнний сталінський режим. Новий наступ тоталітаризму та його негативні наслідки в УРСР. Державне будівництво. Вибори до Верховної Ради УРСР та до місцевих Рад депутатів трудящих. Зміни в системі органів юстиції, прокуратури, державної безпеки і внутрішніх справ. Грошова реформа 1947 р.

Тема 18. Держава і право України в період десталінізації та лібералізації радянського суспільства (друга половина 50-х – перша половина 60-х рр.)

Зовнішньополітичний та внутрішній стан УРСР. Смерть Й. Сталіна та лібералізація суспільного життя. Ревізія політики сталінського періоду. Вхідження Кримської області до складу УРСР. Розширення компетенції союзних республік. Перебудова судової системи та посилення прокурорського нагляду. Закон «Про судоустрій УРСР» 1959 р. Реорганізація органів держбезпеки і внутрішніх справ. Суттєві зміни в радянському законодавстві.

Тема 19: Держава і право України в період неосталінізму(середина 60-х середина 80-х рр.)

Зміна партійного керівництва СРСР. Курс на реанімацію командно-адміністративної системи сталінського зразка та пошуки прогресивними силами шляхів суспільного оновлення. Спроби економічних та господарсько-правових реорганізацій. Поступове посилення темпів занепаду економіки республіки. Кризові явища в сільськогосподарському виробництві, в соціальній сфері. Конституція СРСР 1977 р. - основні принципи політичного і правового устрою «розвинутого соціалізму». Проголошення КПРС керівною і спрямовуючою силою радянського суспільства, ядром його політичної системи. Державне будівництво УРСР. Судова система УРСР. Основні риси законодавства.

Тема 20 Держава і право України в період перебудови (1985-1991 рр.)

Зміни внутрішньої та зовнішньої політики, проголошені М. Горбачовим. Курс соціалістичних реформ КПРС. ХІХ конференція КПРС (червень 1988 р.). Програма прискорення соціально-економічного розвитку країни. Перші кроки демократизації суспільно-політичного життя. Конституційні зміни в період перебудови: з'їзди народних депутатів, введення президентства, соціалістичний парламентаризм, реформа державного апарату, створення органів конституційного контролю. Референдум 17 березня 1991 р. Реконструювання державного апарату УРСР. Закон УРСР від 27 жовтня 1989 р. «Про зміни і доповнення Конституції (Основного Закону) УРСР» Прийняття 16 липня 1990 р. Декларації про державний суверенітет України. Заснування посади Президента УРСР. Закони від 5 липня 1991 р. «Про Президента УРСР», «Про вибори Президента УРСР», Закон УРСР «Про місцеве самоврядування» від 7 грудня 1990 р. Правове забезпечення переходу економіки на систему ринкових відносин.

Тема 21.: Держава і право в умовах незалежності України.

Акт проголошення незалежності України 24 серпня 1991 р. Народний та державний суверенітет. Всеукраїнський референдум і вибори Президента 1 грудня 1991 р. Розпад СРСР як федеративної держави. Угода про створення СНД. Прийняття Конституції України 28 червня 1996 р. Структура, основні положення і значення Основного Закону держави. Конституційна форма правління державного устрою та політичного режиму України. Державна символіка. Територіальний устрій. Декларація прав національностей України. Закон про національні меншини в Україні. Правовий статус народних депутатів. Верховна Рада України. Президент України. Кабінет Міністрів України та інші органи виконавчої влади. Місцеві державні адміністрації. Місцеве самоврядування. Прокуратура. Правосуддя. Конституційний суд України. Закон України «Про правонаступництво України» від 12 вересня 1991 р. Реформування усіх галузей права. Радикальні зміни в кримінальному та кримінально-процесуальному законодавстві. «Помаранчева революція» 2004 року та її основні наслідки.

4. Рекомендована тематика семінарських занять

Плани семінарських занять з дисципліни «Історія держави і права України» для студентів спеціальності 6.040301 «Правознавство» розроблені згідно з навчальною програмою затвердженою Міністерством освіти і науки України і Національним технічним університетом України «КПІ».

Головне завдання семінарів полягає в забезпеченні засвоєнню студентами знань про історію держави і права України, набуття навичок оцінювати їх позиції загальнолюдських цінностей. Крім того, в ході активного обговорення теоретичних питань, самостійного формулювання і викладання своїх думок і висновків, студенти повинні навчитись співвідносити теоретичні положення з проблемами практики державно-правового будівництва.

Теми:

Тема 2. Перші державні утворення і право на території Північного Причорномор'я (I тис. до н.е. – IV ст. н.е.)

Тема 3. Державний лад і право Київської Русі у період зародження і становлення феодальних відносин (VI-XI ст.).

Тема 4. Держава і право Русі в період феодальної роздробленості (30-ті роки XII-XIV ст.).

Тема 5. Українські землі під владою Литви та Польщі (кінець XIV – перша половина XVII ст.).

Тема 6. Формування Української національної держави та обмеження її суверенітету у другій половині XVII ст.

Тема 7. Суспільно-політичний устрій і право України в період наступу російського царизму на її права та вольності (друга половина XVII-XVIII ст.).

Тема 8. Суспільно-політичний устрій і право України після ліквідації

української державності (перша пол. XIX ст.).

Тема 9. Суспільно-політичний лад і право України в другій половині XIX ст.

Тема 10. Суспільно-політичний лад і право України на початку XX ст.

Тема 11. Суспільно-політичний лад і право України після перемоги російської людневої демократичної революції 1917 р.

Тема 12. Українська національна державність (1917-1920 рр.).

Тема 13. Утворення Української соціалістичної радянської республіки.

Держава і право УСРР в роки воєнного комунізму.

Тема 14. Держава і право України в умовах нової економічної політики (1921-1927 рр.).

Тема 15. Держава і право України в період тоталітарно-репресивного режиму (1927-1941 рр.).

Тема 16. Держава і право України в роки Великої Вітчизняної війни 1941-1945 рр.

Тема 17. Держава і право України у перші післявоєнні роки (1945-середина 50-х рр.).

Тема 18. Держава і право України в період десталінізації та лібералізації радянського суспільства (друга половина 50-х – перша половина 60-х рр.)

Тема 19. Держава і право України в період неосталінізму (середина 60-х – середина 80 рр.).

Тема 20. Держава і право України в період перебудови (1985 – 1991 рр.)

Тема 21. Держава і право в умовах незалежності України.

5. Рекомендовані індивідуальні завдання

В ході засвоєння курсу «Історія держави і права України» згідно навчального плану студентам пропонується виконання індивідуальних семестрових завдань (курскових робіт для ДСП та домашніх контрольних робіт для заочної форми навчання). Крім цього, студентам стаціонарної форми навчання рекомендується підготовка рефератів.

Приблизна тематика домашніх контрольних робіт та рефератів:

1. Ранні неслов`янські державні утворення на території України.
2. Первинні форми суспільно-політичної організації східних слов`ян. Держава антів.
3. Суспільно-політичний лад Київської Русі.
4. Право Київської Русі.
5. Руська Правда – важливе джерело права на українських землях в XI – XVII ст.
6. Суспільно-політичний лад та право Галицько-Волинської держави.
7. Суспільно-політичний лад та право на українських землях в складі Великого князівства Литовського.
8. Суспільно-політичний лад та право на українських землях в складі Речі Посполитої.
9. Виникнення українського козацтва. Запорізька Січ – важливий етап формування Української національної держави.
10. Формування Української козацької держави.
11. Богдан Хмельницький – засновник Української козацької держави.
12. Суспільно-політичний лад та право в Україні в роки Національно-визвольної війни українського народу проти шляхетської Польщі (1648 – 1676 рр.)
13. Переяславсько – Московська угода 1654 р. та її наслідки щодо України.

14. Суспільно – політичний лад та право в Українській козацькій державі в середині XVII – наприкінці XVIII ст.
15. Наступ російського царизму на Українську державу в середині XVII – наприкінці XVIII ст. Ліквідація української державності.
16. Суспільно-політичний лад та право на українських землях в складі Російської імперії у першій половині XIX ст.
17. Суспільно-політичний лад та право на українських землях в складі Російської імперії у другій половині XIX ст.
18. Суспільно-політичний лад та право на західноукраїнських землях в складі Австро-Угорщини (1771 – 1918 рр.)
19. Відродження Української держави за часів Центральної Ради.
20. Українська держава за гетьмана П.Скоропадського.
21. Українська держава за часів Директорії.
22. Суспільно-політичний лад та право Західноукраїнської Народної Республіки.
23. Утворення УРСР, входження її до складу Радянського Союзу.
24. Суспільно-політичний лад та розвиток конституційного законодавства УРСР в складі СРСР (1922 - 1930 рр.)
25. Входження західноукраїнських земель та Північної Буковини до складу України (1939 – 1940 рр.)
26. Зміни в державному апараті та праві України в роки другої світової війни.
27. Організація і діяльність органів народної влади в Закарпатті 1944 – 1945 рр.
28. Відновлення тоталітарного режиму в Україні в повоєнний період.
29. Будівництво Української держави на сучасному етапі.
30. Конституція України – гарант суверенності і незалежності Української держави.
31. «Помаранчева революція» 2004 року в Україні: її значення та наслідки.

32. Основні проблеми сучасного державного будівництва та розвитку права в Україні

V. Контрольні роботи

Кредитно-модульна технологія організації навчального процесу є однією із найбільш сучасних технологій, яка дозволяє забезпечити: підвищення якості освіти в умовах інформаційного суспільства; забезпечення освітньої мобільності кожного громадянина як з точки зору навчання у різних навчальних закладах, так і навчання протягом всього життя; надання випускникам конкурентоспроможності на європейському та світовому ринку праці.

Сутність кредитно-модульної технології організації навчального процесу полягає у відпрацюванні навчального матеріалу навчальних дисциплін окремими блоками (модулями) з оцінкою знань та вмінь студента у вигляді суми балів, отриманих за окремі модулі.

В основу навчального процесу з курсу «Історія держави і права України» покладена концепція історичного розвитку української державності і права, яка умовно поділена на чотири логічно пов'язані частини – модулі.

Перший присвячений проблемам зародження і становлення держави і права на українських землях за часів перших неслов'янських державних утворень, держави східних слов'ян – Київської Русі та її наступниці – Галицько-Волинської держави.

Другий – етапу формування і розвитку Українсько козацької держави – Гетьманщині.

Третій – складній еволюції української державності і права на початку ХХ ст. (УНР, Українська держава гетьмана Павла Скоропадського, УНР за часів Директорії, ЗУНР).

Четвертий охоплює розвиток Української держави і права зарадянських часів та в умовах незалежності України.

Відпрацювання навчального матеріалу кожного модуля завершується проведенням модульного контролю.

VI Методичні вказівки.

Робоча навчальна програма є основним методичним документом, що визначає зміст і технологію навчання з кредитного модуля за певною формою навчання: денною, заочною, за програмою здобуття другої вищої освіти. Вона складається на основі навчальної програми і робочого навчального плану спеціальності Правознавство за відповідною формою навчання. Робочий навчальний план визначає рамки технології навчання з кредитного модуля шляхом розподілу навчального часу за видами занять, визначення конкретних контрольних заходів та індивідуальних семестрових завдань.

Робоча навчальна програма з курсу «Історія держави і права України» містить:

- **загальні відомості**, в яких визначається роль і значення кредитного модуля у підготовці фахівців, зазначається назва дисципліни, до якої входить кредитний модуль, цикл дисципліни до яких він належить, місце кредитного модуля в структурно-логічній схемі програми підготовки зі спеціальності та зв'язок з іншими кредитними модулями робочого навчального плану.

- **розподіл навчального часу** за видами навчальних занять, зазначення кількості МКР та виду індивідуального завдання. Він здійснюється відповідно до робочих навчальних планів певної форми навчання.
- **мету і завдання** кредитного модуля, що подається у вигляді системи здатностей, типових завдань діяльності та проблем, які повинен навчитися і вміти вирішувати студент. Завдання вивчення кредитного модуля мають бути подані у вигляді системи конкретних знань та умінь, що дозволяє визначити необхідний рівень оволодіння навчальним матеріалом .
- **тематичний план**, що містить:
  - а) розподіл навчального часу за темами
  - б) лекції (з поділом на розділи, теми і окремі лекційні заняття)
  - в) семінарські заняття із зазначенням тем, основних питань і навчальної літератури для кожного заняття
  - г) індивідуальні завдання (курскові роботи, реферати, домашні контрольні роботи). Тематика індивідуальних завдань додається до робочої програми.
  - д) контрольні роботи (наводяться контрольні (модульні) роботи з розподілом на розділи (теми) програми. Контрольні роботи мають бути заплановані до кожного змістовного модуля.
- **методичні вказівки** (методика вивчення навчальної дисципліни, застосування нових технологій, визначення рейтингової оцінки рівня підготовки студентів.) Положення про рейтингову систему оцінювання кредитного модуля є додатком до відповідної робочої навчальної програми.
- **навчально-методичні матеріали** (список навчальної літератури: основної і додаткової).

VII. Навчально- методичні матеріали

Основна література

1. Грабовський С, Ставроянні С, Шкляр А. Нариси з історії українського державотворення. —К.: Генеза, 1995.
2. Захарченко П.П. Історія держави і права України – К, Атіка, 2004.
3. Іванов В.М. Історія держави і права України. – К., Атіка, 2007.
4. Іванченко Р.П. Історія без міфів: Бесіди з історії української державності. - К.: МАУП, 2006.
5. Історія держави і права України /За ред. проф. А.С. Чайковського. - К.: Юрінком Інтер, 2000.
6. Історія держави і права України: У 2 ч. /За ред. А.Й. Рогожина. - К.: Ін Юре, 1996.
7. Історія держави і права України: Курс лекцій /За ред. проф. В.Г. Гончаренка. - К.: Вентурі, 1996.
8. Історія держави і права України: Хрестоматія /За ред. проф. О.О. Шевченка. - К.: Вентурі, 1996.
9. Кузьминець О., Калиновський В., Дігтяр П. Історія держави і права України. - К.: Україна, 2002.
10. Кульчицький В., Настюк М., Тищик Б.Й. З історії української державності. - Львів: Світ, 1992.
11. Малик Я. Історія української державності. -Львів: Світ, 1995.
12. Музиченко П. Історія держави і права України. -К.: Знання, 2003.
13. Орленко В.І. Орленко В.В. Історія держави і права України. – К., Паливода, 2006.
14. Трофанчук Г.І. Історія держави і права України. Навч. Посіб. – К., Юрінком-Інтер. – 2011. – 384 с.
15. Хрестоматія з історії держави і права України: У 2 т. /В.Д. Гончаренко, А.Й. Рогожин, О.Д. Святоцький. - К.: Ін Юре, 1997.
16. Шевчук В.П., Тараненко М.Г. Історія української державності: Курс лекцій. - К.: Либідь, 1999.

Додаткова література

1. Амелин Г.К. Государство и право в период феодальной раздробленности

- (нач. XII в. - нач. XV в.). - М.: Госиздат, 1962.
2. Антонович В. Коротка історія козаччини. — К.: Україна, 1991.
  3. Антонович В. Про козацькі часи на Україні. - К.: Дніпро, 1991.
  4. Апанович О. Гетьмани України і кошові отамани Запорізької Січі. - К.: Либідь, 1993.
  5. Апанович О. Українсько-російський договір 1654 р. Міфи і реальність. - К.: Наукова думка, 1994.
  6. Арбунов М.В. Путешествие в загадочную Скифию. - М: Наука, 1989.
  7. Аркас М. Історія України-Русі. - Одеса: Маяк, 1991.
  8. Багалій Д.І. Історія Слобідської України. - Харків, 1993.
  9. Базів В.А. Політичні партії в незалежній Україні: генези і типологія. — Львів: Світ, 1990.
  10. Баран В. Славяне и Русь. - К.: Наукова думка, 1979.
  11. Баран В. Проблеми етногенеза славян. - К.: Наукова думка, 1978.
  12. Баран В., Козак Д., Терпиловський Р. Походження слов'ян. - К.: Наукова думка, 1991.
  13. Баран В.К. Україна після Сталіна: Нариси історії. 1953-1985 рр. -Львів: МП "Свобода", 1992.
  14. Баран В.К. Україна 1950-1960-х рр.: еволюція тоталітарної системи. - Львів: НАН України, Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича, 1996.
  15. Бардах Ю. История государства и права Польши. - М.: Юридич. литература, 1980.
  16. Бевзо О.А. Львівський літопис і Острозький літописець. К.: АН УРСР, Інститут історії, 1971.
  17. Бескровный А.Г. Русская армия и флот в XIX в. - М.: Наука. 1973.
  18. Бескровный А.Г. Армия и флот России в начале XX в. - М.: Наука, 1986.
  19. Білас І.Г. Репресивно-каральна система в Україні 1917-1953 рр. У 2 кн. - К.: Либідь, 1994.
  20. Білецький Л. Руська Правда й історія її тексту. - Вінніпег: Українська вільна Академія наук в Канаді, 1993.
  21. Блаватская Т. Очерк политической истории Боспора в У-ІУ вв. до н.е. - М., 1959.
  22. Блаватский В.Д. Пантикапей. Очерки истории столицы Боспора. - М.: Наука, 1964.
  23. Блаватский В.Д. Античная цивилизация. - М.: Наука, 1973.
  24. Бойко І.Й. Зобов'язальне право Гетьманщини за "Правами, за якими судиться малоросійський народ" 1743 року.-Львів: Світ, 1998.
  25. Бойко О.Д. Історія України. - К.: Вид. центр "Академія", 2000.
  26. Бондаревський А. Волосне управління та становище селян України після

- реформи 1861 р. -
К.: Видавництво АН УРСР, 1961.
27. Борисенко В., Заремба С. Україна козацька (XV- XVIII ст.): У 2 ч. - К.: Наукова думка, 1993.
  28. Борисенко В. Соціально-економічний розвиток Лівобережної України в другій половині XVII ст. -К.: Наукова думка, 1986.
  29. Бородин А.П. Государственный Совет России (1906-1917 гг.). - Киров: Эра, 1999.
  30. Брайчевський М.Ю. Антський період в історії східних слов'ян. - К.: Держвидав України, 1952.
  31. Брайчевський М.Ю. Походження Русі.-К.: Наукова думка, 1968.
  32. Брайчевський М.Ю. Білі джерела слов'янської державності. - К.: Наукова думка, 1964.
  33. Брайчевський М.Ю. Утвердження християнства на Русі. - К.: Наукова думка, 1988.
  34. Верига В. Нариси з історії України (кінець XVIII - початок XX ст.). -Львів: Світ, 1996.
  35. Верстюк В.Ф., Осташко Т.С. Діячі Української Центральної Ради: Бібліографічний довідник. - К.: НАН України, 1998.
  36. Вивід прав України: Документи і матеріали до історії української політичної думки. — Нью-Йорк: Пролог, 1964.
  37. Винниченко В. Відродження нації. - Київ - Відень, 1920 (Ч. I-III). - К., 1990.
  38. Винниченко В.К. Заповіт борцям за визволення. - К.: Криниця, 1991.
  39. Виноградов Ю.Г. Политическая история Ольвийского полиса VII-I вв. до н.э. - М.: Наука, 1989.
  40. Виленский Б.В. Судебная реформа и контрреформа в России. — Саратов: Приволжское книжное издательство, 1969.
  41. Владимирский-Буданов М. Обзор истории русского права. - Ростов-на Дону: Из-во Ростов, ун-та, 1995.
  42. Володарі гетьманської булави: Історичні портрети. - К.: Варта, 1995.
  43. Воробейникова Т.У., Дубовина А.Б. Преобразование административно-полицейского аппарата, суда и тюремной системы России во второй половине XIX в. - К.: Наукова думка, 1977.

44. Воронов В.В. Боспор Киммерийский. - М.: Наука, 1983.
45. Кульчицький В.С., Настюк М.І., Тищик Б.Й. Входження Галичини, Північної Буковини та Закарпаття до складу України (1939-1945 рр.). - Дрогобич: Добре серце, 1995.
46. Галенко О.І., Яневський Д.Б. Перший уряд демократичної України. - К.: АН України, 1992.
47. Га'рлиза В.В. Подготовка земской реформы 1864 г. - М.: Госиздат, 1957.
48. Геродот із Галікарнасу. Скіфія. - К.: Довіра, 1992.
49. Геродот. История: В 9 кн. — Л.: Людомир, 1973.
50. Голобуцький О. Запорізька Січ в останні часи свого існування (1734-1775 рр.). - К.: Вид-во АНУРСР, 1961.
51. Голобуцький О. Запорізьке козацтво. - К.: Вища школа, 1994.
52. Голобуцький О., Кулик В. Український політичний рух на Наддніпрянщині кінця ХІХ - початку ХХ ст. - К.: Смолоскип, 1996.
53. Голяков И. Советское право в период Великой Отечественной войны. - М.: Гос. книжн. изд-во, 1948.
54. Гончаренко В.Д. Історія держави та права України. - К.: Юрінком, в 2-х томах, 2003р.
55. Горбачев В.Н. Міське самоврядування в Україні (за реформою 1870 року). - Харків, 1995.
56. Горобець В. Присмерк Гетьманщини: Україна в роки реформ Петра І. - К.: НАН України, Ін-т історії України, 1998.
57. Государственный строй Российской империи накануне крушения: Сб. законодательных актов /О.И. Чистяков (сост.). - М.: Изд. Моск. Ун-та, 1995.
58. Греки на українських теренах: Нариси з етнічної історії. Документи та матеріали. /М.Ф. Дмитрієнко, В.М. Литвин, В.Р. Томазов та ін. - К.: Либідь, 2000.
59. Греков И.А. Киевская Русь. - М.: Госиздат, 1956.
60. Греков И.Б. Мир истории: Русские земли в XIII-XV в. - М.: Молодая гвардия, 1986.
61. Греков И.Б. О характере ордынско-русских отношений второй половины XII - начала XIV в. //Древности славян и Руси. - М.: Наука, 1988.
62. Греков И.Б. Восточная Европа и упадок Золотой Орды. - М.: Наука, 1975.
63. Грицюк П. Галицько-Волинська держава. - Нью-Йорк.: Обнова, 1958.
64. Грицюк В.К. Кодификация законодательства Украинской ССР (1956-1985):

- Тексты лекцій. -
Львов, 1991.
65. Грушевський М.С. Історія України-Руси: В 12 т.-К.: Наукова думка, 1993-1998.
66. Грушевський М.С. Новий період України: за роки від 1914 до 1919. - К.: Либідь, 1992.
67. Грушевський М. Українська Центральна Рада та її Універсали. - К.: Наукова думка, 1991.
68. Грушевський М.С. Нариси історії Київської землі від смерті Ярослава до кінця XIV ст. - К.: Наукова думка, 1991.
69. Грушевський М.С. Про батька козацького Богдана Хмельницького. - Дніпропетровськ: Січ, 1993.
70. Гунчак Г. Українська революція. Документи 1919-1921 рр. - Нью-Йорк, 1984.
71. Гуржій О.І. Україна в системі всеросійського ринку 60-80-х рр. XIX ст. - К.: Наукова думка, 1968.
72. Гуржій О.І. Право в українській козацькій державі: Друга половина ХУІІ-ХУІІІ ст. - К.: АН України, Ін-т історії України, 1994.
73. Гуржій О.І. Еволюція соціальної структури селянства Лівобережної України та Слобідської України (друга половина ХУІІ-ХУІІІ ст.). - К.: НАН України, Ін-т історії України, 1994.
74. Гуржій О.І. Руїна: друга половина ХVІІ ст. - К.: Україна, 1995.
75. Гуржій О.І. Українська козацька держава в другій половині ХУІІ-ХУІІІ ст.: кордони, населення, право. - К.: Основи, 1996.
76. Гуржій О.І. Витоки: від найдавніших часів до першої половини ІХ ст. - К.: Україна, 1995.
77. Гуслистий К. Україна під литовським пануванням і захоплення її Польщею. - К.: Держвидав України, 1939.
78. Демин В.А. Государственная Дума России (1906-1917 гг.): механизм функционирования. - М.: РОССПЭН, 1996.
79. Делімарський Р.С. Магдебурзьке право у Києві. - К.: Соборна Україна, 1996.
80. Державотворчі процеси у кочівників східноєвропейського степу /В.М. Бодрухін, І.В. Довжук, В.Ф. Литвиненко та ін. - Луганськ: Луганський ІВС, 2000.
81. Доба Богдана Хмельницького (До 400-річчя від дня народження великого

- гетьмана): 36.
наукових праць /В.А. Смолій та ін. - К.: НАН України, Ін-т історії України, 1995.
82. Документи Богдана Хмельницького (1648-1657). - К.: Вид-во АН УРСР, 1961.
83. Ділова документація Гетьманщини XVIII ст. - К.: Наукова думка, 1993.
84. Донцов Д. Історія розвитку української державної ідеї. - К.: Знання, 1991.
85. Дорошенко Д. Мої спомини про давнє-минуле. - Вінніпег: Тризуб, 1949.
86. Дорошенко Д. Мої спомини про недавнє-минуле. 1901-1914 рр.-Мюнхен: Укр. Вид-во, 1969.
87. Дорошенко Д. Нарис історії України: У 2 т. - К.: Глобус, 1991.
88. Драгоманов М.П. Пропащий час: Українці під Московським царством. - К.: Центр пам'яткознавства, 1992.
89. Древнерусские княжеские уставы XI-XV вв. /Под ред. В. Шапова. - М.: Наука, 1976.
90. Древнерусские княжества X-XIII в.: Сб. статей. - М.: Наука, 1978.
91. Древняя Русь в свете зарубежных источников /М.В. Бибииков, Г.В. Глазирина. - М.: Логос, 1999.
92. Дубровіна Л.Б. Суспільний лад, механізм управління та право України в період розкладу соціально-кріпосницької системи і зростання капіталістичних відносин (перша половина XIX ст.). - К.: Вид-во Київського ун-ту, 1966.
93. Дубровський С. Столыпинская земельная реформа. - М.: Изд-во АН СССР, 1963.
94. Дьяконов М. Очерки общественного и государственного строя древней Руси. - М.: Красный пролетарий, 1926.
95. Ермолаев И.П. Свод законов Киевской Руси: Учебн. пособие для изучения «Русской Правды». - Казань: Изд-во Казан, ун-та, 1985.
96. Етнос. Нація. Держава: Україна у контексті світового етнодержавницького досвіду /Ю.І. Римаренко, М.М. Вівчарин та ін. - К.: НАН України, Інститут держави і права, 2000.
97. Ерошкин Н.П. Крепостническое самодержавие и его политические институты: первая половина XIX в. -М.: Мысль, 1981.
98. Ерошкин Н.П. История государственных учреждений дореволюционной России. - М.:

- Высшая школа, 1983.
99. Ефремова Н.Н. Судостроительство России в XVIII - первой половине XIX в. - М.: Наука, 1993.
  100. Експертна доповідь «Про внутрішнє і зовнішнє становище України в 2006 році» -К., ПП «Інтертехнологія» ТОВ, 2007.
  101. Єфименко О.Я. Історія України та її народу. - К.: Мистецтво, 1992.
  102. Зайончковский П.А. Военные реформы 1860-1870 гг. в России. - М.: Изд-во МГУ, 1952.
  103. Зайончковський П.А. Отмена крепостного права в России. - М.: Изд-во МГУ, 1960.
  104. Зайончковский П.А. Самодержавие и русская армия на рубеже XIX-XX столетий. - М.: Мысль, 1973.
  105. Зайончковский П.А. Российское самодержавие в конце XIX в. - М.: Мысль, 1978.
  106. Зайончковский П.А. Правительский аппарат самодержавной России в XIX веке. - М.: Мысль, 1978.
  107. Законодательство Древней Руси. Сб. документов и материалов. - М.: Наука, 1984.
  108. Залізник Л. Нариси стародавньої історії України. - К.: Абрис, 1994.
  109. Залізник Л. Від склавів до української нації. - К.: Фотовідеосервіс, 1997.
  110. Землянский П.Г. Уголовно-процессуальное законодательство в первые годы Советской власти.-К., 1972.
  111. Зимин А.А. Правда русская. - М.: Древнехранилище, 1999.
  112. Зорин В.Ю. Национальный вопрос в Государственных Думах России (опыт законотворчества). - М.: Русский мир, 1999 г.
  113. Исаев И.А. История государства и права России. - М.: БЭК, 1996.
  114. Історико-правові аспекти становлення і розвитку місцевого самоврядування: світовий та український досвід /СМ. Крючков. А.М. Зельницький, П.І. Удовенко та ін. - К.: Довіра, 1998.
  115. Історичні джерела права. - Полтава, 1998.
  116. Історія адвокатури України /І.В. Варфоломєєва, О.Д. Святоцький, В.С. Кульчицький. - К.: Либідь, 1992.
  117. Історія Русів/Пер. І. Драча.-К.: Рад. письменник, 1991.
  118. Історія України в особах: IX-ХУІІІ ст. /В. Замлинський, І. Войцехівська, В. Галаган та ін. - К.: Україна. 1993.
  119. Історія України. Курс лекцій: У 2 кн. /Л.Г. Мельник, О.І. Гуржій, М.В. Демченко та ін. - К.:

- Либідь, 1991.
120. Історія України. Новий довідник. Вид. 6-те, перероб. і доп.— К., «Казка». — 2012. — 634 с.
  121. Історія українського війська /В.Гриневич, Л.Гриневич, Р. Колісник. - Львів: Світ, 1996.
  130. Історія Української РСР: У 8 т. - К.: Наукова думка, 1979. - Т. 2.
  122. Кадеєв В.И., Сорочан СБ. Экономические связи античных городов Северного Причерноморья в I в. до н.э. - V в. н.э. - Харьков: Вища школа, 1989.
  123. Казанцев СМ. История царской прокуратуры. - С. Пб.: Изд-во Сп. Ун-та, 1993.
  124. Калинычев Ф.И. Государственная дума в России. Сборник документов. - М.: Госюриздат, 1957.
  125. Кириченко СО. Громадянське суспільство і правова держава: поняття та зміст. - К.: Логос, 1999.
  126. Кириченко СО. Шляхи формування громадянського суспільства і правової держави. - К.: Логос, 1999.
  127. Ключевский В.О. Курс русской истории. - М.: Наука, 1987.
  128. Конституційні акти України 1917-1920 (Невідомі Конституції України) /Відп. ред. Ю. Прилюк. - К.: Філософ. і соціолог, думка, 1992.
  129. Конституція України. Закон України „Про внесення змін до Конституції України” – К., 2005.
  130. Конституція Української Гетьманської Держави. - Львів: Право, 1997.
  131. Копиленко О.Л. "Сто днів" Центральної Ради. - К.: України, 1992.
  132. Королева Н.Г. Первая российская революция и царизм: Совет Министров России в 1905-1907 гг. -М.: Наука, 1982.
  133. Коротких М.Г. Самодержавие и судебная реформа 1864 г. в России. - Воронеж: Изд-во Воронеж, ун-та, 1989.
  134. Косик В. Україна під час другої світової війни 1939-1945. - К., 1992.
  135. Костицкий М. Методы изучения историко-правовых явлений. -Львов, 1986.
  136. Костомаров Н.И. Князь Данило Галицкий. (Исторические призывания. Автобиография). - К.: Наукова думка, 1990.
  137. Костюк Г. Сталінізм в Україні (генеза і наслідки). - К., 1995.
  138. Котляр Н.Ф. Даниил Галицкий. - К.: Наукова думка, 1979.

139. Котляр Н. Формирование территории и возникновение городов Галицко-волинской Руси IX-XIII в.-К.: Наукова думка, 1985.
140. Котляр М.Ф. Утворення Давньоруської держави. - К.: АН України, Інститут історії України, 1993.
141. Котляр Н.Ф. Древнерусская государственность. - М.: Алетея, 1998.
142. Котляр М.Ф. Як і чому настала удільна роздробленість на Русі (XII-XIII ст.). - К.: АН України, Інститут історії України, 1998.
143. Коцур А.П. Українська державність: історія та сучасність. - Чернівці: Золоті літаври, 2000.
144. Кравченко В.І. Територіальний устрій та місцеві органи влади України. - К.: Нац. ін-т стратегічних досліджень, 1995.
145. Кравченко В.І., Татаренко Ю.Л. Державотворення в Україні. Історія та сучасність: Навч. посібник. - Донецьк: Ін-т внутрішніх справ МВС України, 1998.
146. Кравчук Л.М. Останні дні імперії... Перші роки нації. - К.: Довіра, 1994.
147. Крикун М.Г. Адміністративно-територіальний устрій Правобережної України в ХУ-ХУІІІ ст. - К.: АН України, Ін-т археографії, 1993.
148. Крип'якевич І.П. Галицько-Волинське князівство. - К.: Наукова думка, 1984.
149. Крип'якевич І.П. Богдан Хмельницький.-Львів: Світ, 1990.
150. Крип'якевич І.П. Історія України.-Львів: Фенікс, 1990.
151. Кугутяк М. Галичина: сторінки історії (XIX ст. - 1939 р.). - Івано-Франківськ, 1993.
152. Куйбіда В.С. Міське самоврядування і управління територіальним розвитком: історичні аспекти, сучасні реалії і проблеми вдосконалення. - Львів: НАН України, Ін-т регіональних досліджень, 1999.
153. Кульчицький В.С. Державний лад і право в Галичині в другій половині XIX на початку XX ст. - Львів: Вид-во Львів. Ун-ту, 1966.
154. Кульчицький В.С, Тищик Б.Й. Історія держави і права України. – К., Атіка, 2001.
155. Кульчицький С. Комунізм в Україні: перше десятиріччя (1918-1928). - К.: Основа, 1996.
156. Курицын В.М. История полиции России: Краткий исторический очерк и основные документы. - М.: Щит, 1999.

157. Курицын В.М. Реформа государственного аппарата и развитие права России во второй половине XIX в. - М.: Наука, 1996.
158. Лазоренко О.В. Влада в Україні. - К.: Вища школа, 1999.
159. Лащенко Р. Лекції по історії українського права. - К.: Україна, 1998.
160. Липинський В. Україна на переломі 1657-1659 рр.: Замітки до історії українського державного будівництва в XVII ст. - К.: Дніпро, 1997.
161. Лисина А., Петренко Н., Яковлева Е. Тюремная система Российского государства в XVIII - начало XX вв. - М.: Щит, 1996.
162. Литвин М.Р. Історія галицького стрілецтва. - Львів: Каменярь, 1991.
163. Литвин М.Р., Науменко К.Є. Історія ЗУНР. - Львів: Олір, 1995.
164. Літопис Самовидця. - К.: Наукова думка, 1971.
165. Мавродин В.В. Образование Древнерусского государства. - Л.: Изд-во Ленинград, ун-та, 1945.
166. Макаренко В.П. Бюрократия и сталинизм. - Ростов-на Дону: Изд-во Ростов. Ун-та, 1989.
167. Макарчук С. А. Українська Республіка галичан: Нариси про ЗУНР. - Львів: Світ, 1997.
168. Марочкін В.П. Українське місто від XV до середини XVII ст. - Торонто, 1999.
169. Маршрутами історії /Упоряд. Ю.І. Шаповал; ред.кол.: Ф.М. Рудич, І.Ф. Курас та ін. - К.: Політвидав України, 1990.
170. Медведчук В.В. Україна: Актуальні питання розвитку суспільства, держави і права. - К.: Інтерпрес ЛТД, 1999.
171. Мельник Л.Г. Гетьманщина першої чверті XVIII ст.: Навч. посібник. - К.: Вид-во Київ, ун-ту, 1997.
172. Мельник Л.Г. Лівобережна Гетьманщина періоду стабілізації (1669-1709рр.): Навч. посібник. - К.: ІСДО, 1995.
173. Мельник Л.Г. Політична історія Гетьманщини XVIII ст. у документах. - К.: Вид-во Київ, ун-ту, 1997.
174. Мельник Л.Г. Боротьба за українську державність (XVIII ст.). - К.: Освіта, 1995.
175. Месяц В.Д. История кодификации права на Украине в первой половине XVIII века. - К., 1963.
176. Мироненко А.Н., Бенько А.П. Проблемы законности на этапе новой

- економической
политики в Украине (1921-1929 гг.). - К. АН Украины, Институт
государства и права, 1992.
177. Мироненко О.М., Бенько О.П. Правоохоронні органи Центральної Ради
(березень 1917 -
квітень 1918 р.). - К.: НАН України, Інститут держави і права, 1993.
178. Мироненко О.М. Світоч української державності: Політико-правовий
аналіз діяльності
Центральної Ради. - К.: НАН України, Інститут держави і права, 1995.
179. Між двох вогнів. Друга половина XVI - перша половина XVII ст. /І.О.
Ворончук, В.А.
Смоліп та ін. - К.: Україна, 1996.
180. Мірчук П. Українська повстанська армія 1942-1952: Документи і
матеріали. - Львів:
Червона калина, 1991.
181. Музиченко П., Єрмошкін С, Нагуш О. Суд і процес у Київській Русі. -
Одеса: Одеський ун-т, 1995.
182. Мурзин В.Ю. Происхождение скифов. Основные этапы формирования
скифского этноса. -
К.: Наукова думка, 1990.
183. Нагаєвський І. Історія Української держави двадцятого століття. - К.:
Укр. письменник,
1993.
184. Надолішній П.І. Розбудова нової системи врядування в Україні:
етнонаціональний аспект. -
К.: Астро Принт, 1999.
185. Народы нашей страны в «Истории» Геродота: тексты, перевод,
комментарий. - М.: Наука,
1982.
186. Настюк М.И. Создание и деятельность советских органов юстиции
западных областей УССР
(1939-1941).-Львов, 1977.
187. Національно-визвольна війна українського народу середини XVII ст.:
політика, ідеологія,
воєнне мистецтво /В.А. Смолій та ін. - К.: Генеза, 1998.
188. Нольде Б. Автономія України з історичного погляду. - К.: Україна, 1995.
189. Онищенко Н.Н. Становление и развитие источников советского права на
Украине. - К.:
Наукова думка, 1988.
190. Онуфрієнко О.В. Українська державність доби козацької: від
воєнної демократії до
парламентської республіки.-Запоріжжя: Павел, 1998.

191. Орленко В.І., Сергієнко Ю.Г., Ямкова З.І. Історія України ХХ століття. Вип. 3. 1945-1999.
Навчальний посібник. - Алчевськ: ДГМІ, 1999.
192. Падох Я. Нарис історії українського кримінального права. - Мюнхен, 1951.
193. Падох Я. Суди і судовий процес старої України. - Нью-Йорк; Львів, 1990.
194. Падох Я. Ґрунтове судочинство на Лівобережній Україні у другій половині XVII- XVIII ст. -
Львів: Світ, 1994.
195. Павленко Ю. Раннеклассовые общества: генезис и пути развития. — К.:
Наукова думка, 1989.
196. Памятники русского права: В 8 вып. (Под. Ред. С. Юшкова. - Вип. 1.
Памятники права
Киевского государства X-XII вв. - М.: Госюриздат, 1952.
197. Памятники русского права: В 8 вып. (Под. Ред. С. Юшкова. - Вип. 2.
Памятники периода
феодално раздробленной Руси XH-XV в. - М.: Юриздат, 1953.
198. Панащенко В.В. Полкове управління в Україні (середина XVII-XVIII ст.). - К.: НАН
України, Ін-т історії України, 1997.
199. Панюк А., Рожик М. Історія становлення української державності. - Львів:
Центр Європи,
1995.
200. Панченко В.П. Судова система України XVIII ст. - Харків: Вид-во Храк.
Юрид. ін-ту, 1967.
201. Панченко В.П. Судочинство на Лівобережній Україні в XVI- XVII ст. -
Львів: Вид-во Львів.
ун-ту, 1967.
202. Пашуто В.Т. Очерки по истории Галицко-Волынской Руси. - М.: Госиздат,
1950.
203. Пашук А.Й. Організація судів на Україні в XVII ст. - Харків: Вид-во Харк.
ун-ту, 1961.
204. Пашук А.Й. Суд і судочинство на Лівобережній Україні в другій половині
XVIII-XIX ст. -
Львів: Світ, 1977.
205. Первый Литовский статут 1529 года: Сб. статей. - Вильнюс: Минвуз
ЛитССР, 1982.
206. Петрухин В.Я. Славяне. - М. - РОСМЭН, 1999.
207. Повесть временных лет /Д.С. Лихачев, В.П. Адрианова. - С. Пб.: Наука,
1999.
208. Попик В. Политическая борьба в Украине вокруг выборов в III
Государственную думу. - К.:
Наукова думка, 1989.

209. Права, за якими судиться малоросійський народ. 1743 /К.А. Вислобоков, Ю.С. Шемшученко.
- К.: НАН України, Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького, 1997.
210. Пресняков А.Е. Княжеское право в Древней Руси: Очерки по истории X-XII столетий. - М.: Наука, 1993.
211. Путро А. Левобережная Украина в составе Российского государства во второй половине XVIII в. - К.: Вища школа, 1988.
212. Рапов О. Княжеские владения на Руси в X - первой половине XIII в. - М.: Изд-во Московского ун-та, 1977.
213. Рыканов Б.А. Киевская Русь и русские княжества XII-XIII в. - М., 1982.
214. Рибалка І.К. Історія України. Дорадянський період. -К.: Вища школа, 1991.
215. Рогов В.А. Государственный строй Древней Руси. - М.: Наука, 1984.
216. Родзянко М.В. За кулисами царской власти. - М.: Панорама, 1991.
217. Российское законодательство X-XX вв.: В 9-ти т. /Под общей ред. О.И. Чистякова. - М: Юридическая литература, 1984. - Т. 1 Законодательство Древней Руси.
218. Российское законодательство X-XX вв.: В 9-ти т. /Под общей ред. О.И. Чистякова. - М.: Юридическая литература, 1988. - Т.6 Законодательство первой половины XIX в.
219. Российское законодательство X-XX вв.: В 9-ти т. /Под общей ред. О.И. Чистякова. - М.: Юридическая литература, 1989. -Т.7. Документы крестьянской реформы.
220. Российское законодательство X-XX вв.: В 9-ти т. /Под общей ред. О.И. Чистякова. - М.: Юридическая литература, 1991. - Т.8 Судебная реформа.
221. Руїна: друга половина XVII ст. /О.І. Гуржій, В.А. Смолій. - К.: Україна, 1996.
222. Румянцев В.О. Центральна Рада: Боротьба за відновлення української державності: Навчальний посібник. - Х.: Нац. юрид. академія України, 1995.
223. Рум'янцев В.О. Українська державність 1917-1920 рр.: форми і проблеми розбудови. Х.: Основи, 1996.
224. Руська Правда: Посібник із законодавства Київської Русі /О.Д. Брайченко. - Кіровоград: Кіровоград, пед. ін-т, 1995.
225. Русначенко А.М. Національно-визвольний рух в Україні (середина 1950-х - початок 1990-х

- років. - К.: Вид-во ім. Олени Теліги, 1998.
226. Самойлов Ф.Н. Як відбувалися вибори за царизму. - Київ-Харків: Укр. держ. вид., 1946.
227. Сас П.М. Феодалные города Украины в конце XV - 60-х годах XVI в. - К.: Наукова думка, 1989.
228. Свердлов М. Генезис и структура феодального общества в Древней Руси. - М.: Наука, 1983.
229. Свердлов М. От Закона Русского до Русской Правды. - М.: Юридическая литература, 1988.
230. Свердлов М. Княжое право в Древней Руси: Очерк по истории X-XII ст. - М.: Наука, 1993.
231. Свідерський Ю.Ю. Боротьба Південно-Західної Русі проти католицької експансії в X-XIII ст. - К.: Наукова думка, 1983.
232. Святоцький О.Д. Роздуми про сучасне і майбутнє Української держави. - К.: Ін Юре, 1998.
233. Святоцький О.Д., Медведчук В.В. Адвокатура: Історія і сучасність. - К.: Ін Юре, 1998.
234. Седов В. Происхождение и ранняя история славян. - М.: Наука, 1979.
235. Седов В. Восточные славяне в VI-XIII вв. - М.: Наука, 1982.
236. Сергійчук В. Іменем Війська Запорозького. - К.: Україна, 1991.
237. Сергійчук В. Армія Богдана Хмельницького. - К.: Аграрна наука, 1996.
238. Симоненко Р.Г. Нариси історії виконавчої влади в Україні. 1917 - квітень 1918. - К.: Інститут історії України, 2000.
239. Славяне Юго-Восточной Европы в предгосударственный период /В.Д. Баран, Е.В. Мансиров и др. - К.: Наукова думка, 1990.
240. Слюсаренко А., Томенко М. Історія Української конституції. - К.: Знання, 1993.
241. Смирнов А.Ф. Государственная Дума Российской империи 1906-1917 гг.: Историко-правовой очерк. - М.: Книга и бизнес, 1998.
242. Смолій В. Воз'єднання Правобережної України з Росією. - К.: Наукова думка, 1978.
243. Смолій В. Правобережна Україна у другій половині ХУП-ХУІІІ ст.: проблеми державотворення. - К.: АН України, Ін-т історії України, 1993.
244. Смолій В., Степанков В. Богдан Хмельницький. - К.: Либідь, 1995.
245. Смолій В. Українська державна ідея XVII-XVIII ст.: проблеми формування, еволюції, реалізації. - К.: Альтернатива, 1997.

246. Смолій В., Степанков В. Українська національна революція середини XVII ст.: проблеми, пошуки, рішення. - К.: НАН України, Ін-т історії України, 1999.
247. Собрание малороссийских прав 1807 г. - К.: Наукова думка, 1993.
248. Совет министров Российской империи 1905-1906 гг.: Документы и материалы. -Л.: Наука, 1990.
249. Советская Украина в годы Великой Отечественной войны 1941-1945 гг.: Документы и материалы. - К.: Наукова думка, 1985.
250. Софроненко К.А. Аграрное законодательство в России. - М.: Наука, 1981.
251. Софроненко К.А. Малороссийский приказ Русского государства второй половины XVII и начала XVIII в. - М.: Изд-во Моск. у-та, 1960.
252. Софроненко К.А. Общественно-политический строй Галицко-Волынской Руси. XI-XIII вв. - М.: Госиздат, 1955.
253. Струкевич О. Україна - Гетьманщина та Російська імперія протягом 50-80-х рр. XVIII ст. - К.: Інститут історії України, 1996.
254. Субтельний О. Україна: історія. - К.: Либідь, 1991.
255. Судебник Казимира (1468). - Вильнюс, 1967.
256. Сусло Д.С. Історія суду Радянської України (1917-1967). - К.: Наукова думка, 1968.
257. Темні віки: XIV - перша половина XV ст. /О.В. Русина, В.А. Смолій та ін. - К.: Україна, 1993.
258. Теплицький В. Реформа 1861 р. і аграрні відносини на Україні (60-90-і роки XIX ст. - К.: Вид-во АН УРСР, 1959.
259. Терлюк І.Я. Історія держави і права України: Навчальний посібник-практикум. К.: Атака, 1999.
260. Тимощук О.В. Охоронний апарат Української Держави (квітень-грудень 1918 р.). Х.: Вид-во ун-ту внутрішніх справ, 2000.
261. Тихомиров Н. Пособие для изучения Русской Правды. - М.: Наука, 1963.
262. Тищик Б.Й., Вівчаренко О.А. Західноукраїнська Народна Республіка (1919-1923). - Коломия, 1993.
263. Ткач А.П. Історія кодифікації дореволюційного права України. - К.: Вид-во Київ, ун-ту,

- 1968.
264. Ткач А. Право України. - К.: Наукова думка, 1992.
265. Толочко П. Киев и Киевская земля в период феодальной раздробленности XII-XIII ст. - К.:
Наукова думка, 1980.
266. Толочко П.П. Древние славяне и Киевская Русь. - К.: Наукова думка, 1980.
267. Толочко П.П. Древние славяне. - К.: Наукова думка, 1983.
268. Толочко П.П. Древняя Русь: очерки социально-политической истории. - К.:
Наукова думка,
1982.
269. Толочко П.П. Славяне и Русь. - К.: Наукова думка, 1990.
270. Толочко А.П. Князь в Древней Руси: власть, собственность, идеология. - К.:
Наукова думка,
1992.
271. Толочко А.П. Літопис Київської Русі. - К.: Київ. Акад. Євробізнесу, 1994.
272. Толочко П.П. Киевская Русь. - К.: Абрис, 1996.
273. Толочко П.П. Кочевые народы степей и Киевская Русь. - К.: Абрис, 1999.
274. Трипольський В.О. Демократія і влада. - К.: Парламентське вид-во, 1999.
275. Третий Литовський статут: Сб. статей. - Вильнюс: Минвуз ЛитССР, 1989.
276. Удовик С.Л. Государственность Украины. Истоки и перспективы. - К.:
Альтерпрес, 1999.
277. Україна: друга половина ХХ століттів: Нариси історії /П.П. Панченко, М.Р.
Плющ та ін. - К.:
Либідь, 1997.
278. Україна крізь віки: В 15 т. - Т. 1. На світанку історії /К.П. Бунятян,
В.Ю. Мурзін, О.В.
Симоненко. - К.: Альтернатива, 1998.
279. Україна крізь віки: В 15 т.-Т.3. Давні слов'яни/В.Д. Баран. - К.:
Альтернатива, 1998
280. Україна крізь віки: В 15 т. - Т. 4. Київська Русь /О.П. Толочко, П.П.
Толочко. - К.:
Альтернатива, 1998.
281. Україна крізь віки: В 15 т. - Т. 5. Галицько-Волинська Русь /М.Ф.
Котляр. - К.:
Альтернатива, 1998.
282. Україна крізь віки: В 15 т. - Т. 6. Україна під татарами і Литвою /О.В.
Русина. - К.: Альтернатива, 1998.
283. Україна крізь віки: В 15 т. - Т. 7. Українська національна революція XVII
ст. /В.А. Смолій,
В.С. Степанков. - К.: Альтернатива, 1999.
284. Україна крізь віки: В 15 т. - Т. 13. Україна в умовах системної кризи
/В.К. Баран, В.М.

- Даниленко. - К.: Альтернатива, 1990.
285. Українська Гельсінська група. 1978-1982: Документи і матеріали /О. Зінкевич (ред.). -
Торонто: Укр. вид-во "Смолоскип" ім. В. Симоненка, 1983.
286. Українська Гельсінська група: До 20-ліття створення / В. Капіані, В. Овсієнко. - К.: Вид-во
Укр. Респ. партії, 1996.
287. Українська Центральна Рада: Документи і матеріали. У 2 т. - К.: Наукова думка, 1996.
288. Украинская государственность в XX веке: Историко-политологический анализ /В.Адамский,
Б. Андресюк, О. Белый и др. - К.: Політична думка, 1996.
289. Українське державотворення: Словник-довідник. - К.: Либідь, 1997.
290. Універсали Богдана Хмельницького. 1648-1657 рр. / І. Крип'якевич, І. Бутич, В. Смолій та
ін. - К.: Альтернатива. 1998.
291. Усенко И.Б. Первая кодификация законодательства Украинской ССР. - К.:
Наукова думка,
1989.
292. Усенко Н.Б. Україна в роки НЕПУ: доля курсу на революційну
законність. - К.: НАН
України, Інститут держави і права, 1995.
293. Федоров-Давидов Г.А. Общественный строй Золотой Орды. - М.: Из-во
Московск. ун-та,
1973.
294. Флоринский М.Ф. Кризис государственного управления в России в годы
первом мировой
войны: (Совет министров в 1914-1917 гг.).-Л.: Изд-во ЛГУ, 1988.
295. Фроянов СВ. Киевская Русь. - Л.: Изд-во Ленинград, ун-та, 1980.
296. Хазанов А.М. Социальная история скифов. - М.: Мысль, 1975.
297. Хачатуров Р.Л. Становление права: (на материалах Киевской Руси). -
Тбилиси: Изд-во
Тбилиск. ун-та, 1988.
298. Чайковський А.С., Щербак М.Г. За законом і над законом: 3 історії
адміністративних органів
і поліцейсько-жандармської системи в Україні (ІХ-початок ХХ ст.). - К.:
Україна, 1996.
299. Черкасов Н.В. Формирование и развитие адвокатуры в России (60-80-е
годы XIX в.). - М.:
Наука, 1987.

300. Чехович В.А. Проблеми національно-державного будівництва України в роки НЕПУ. - Х.: НАН України, Ін-т держави і права, 1995.
301. Чотири універсали. - К.: Наукова думка, 1990.
302. Чубатий М. Огляд історії українського права: Історія джерел та державного права. - К.: УДЖ "Ноосфера", 1994.
303. Шабульдо Ф. Земли Юго-Западной Руси в составе Великого княжества Литовского. - К.: Наукова думка, 1987.
304. Шавров А.В. Сенат в системе юридических учреждений Российской империи (1861-1904 гг.). - М.: Наука, 1987.
305. Шандра В.С. Адміністративні установи Правобережної України кінця XVIII - початку ХХ ст. в російському законодавстві: джерелознавчий аналітичний огляд. - К.: Ін-т української археографії та джерелознавства ім. М.С. Грушевського НАН України, 1998.
306. Швидько Г.К. Історія держави і права України (X -початок XIX ст.): Навч. посібник. - Дніпропетровськ: Вид-во Дніпропетровськ, ун-та, 1998.
307. Шевчук В. Козацька держава: Етюди до історії українського державотворення. - К.: Абрис, 1995.
308. Шепелев Л.Е. Чиновный мир России, XVII - начало XX века. - СПб.: Искусство, 1999.
309. Шкварець В.П., Шитюк М.М. Історія держави і права України. - Миколаїв: Одеськ. держ. ун-т ім. І. Мечникова, 1999.
310. Щапов Я.Н. Княжеские уставы и церковь в древней Руси. XI-XIII вв. - М.: Наука, 1972.
311. Щапов Я.Н. Византийское и южнославянское правовое наследие на Руси в XI-XIII вв. - М.: Наука, 1978.
312. Щеков Д.Б. Северное Причерноморье 2000 лет назад. - М.: Наука, 1977.
313. Щербак В. Антифеодальні рухи на Україні. 1648-1657 рр. - К.: Наукова думка, 1989.
314. Щербина П.Ф. Судебная реформа 1864 года на Правобережной Украине. - Львов: Вища школа, 1974.

315. Щербина П.Ф. Судебная система на Правобережной Украине в конце ХУІІІ-ХІХ в. - К.: Наукова думка, 1977.
316. Юрійчук Є. І Всеукраїнський з'їзд рад і встановлення радянської влади в Україні: проблеми легітимності (грудень 1917 - квітень 1918 рр.). - Чернівці: Чернівецьк. держ. ун-т ім. Ю. Федьковича, 1997.
317. Юрійчук Є. Становлення і характер радянської влади в Україні (1917-1922 рр.). - К.: ІЗМН, 1998.
318. Юшков С.В. Общественно-политический строй и право Киевского государства. - М.: Госиздат, 1949.
319. Юшков С.В. «Русская правда». Происхождение, источники, значение. - М.: Госиздат, 1950.
320. Яворницький Д.І. Історія запорізьких козаків: У 3 т. - К.: Наукова думка, 1990.
321. Яблонський В.М. Сучасні політичні портрети України. Довідник. - К.: Лексикон, 1996.
322. Яковенко Н. Українська шляхта з кінця ХІV ст. - К.: Наукова думка, 1993.
323. Ярмиш А.Н. Судові органи царської Росії в період імперіалізму (1900-1917 рр.). - К.: Харк. юрид. ін-т, 1991.

7. Засоби діагностики успішності навчання

Засоби діагностики успішності навчання студентів – це тестування, усне та письмове опитування, виконання практичних завдань, реферати, МКР, самостійні роботи, залік (1 семестр), домашня контрольна робота, екзамен (2 семестр).

Навчальна навчальна програма складена на основі освітньо-професійної програми СВО

Розробник програми: кандидат історичних наук, доцент кафедри публічного права факультету соціології і права НТУУ «КПІ»:

Тараненко М.Г. _____